

Piotr Krzysztof Sowiński

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0003-2210-5877

psowinski@ur.edu.pl

Wybrane problemy postępowania w sprawie pociągnięcia do odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich, studentów i doktorantów

Wstęp

Nie ulega wątpliwości, że zasadniczym przedmiotem ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce¹ jest określenie ram funkcjonowania systemu szkolnictwa wyższego oraz nauki, co wynika wprost z art. 1 tej ustawy. Mimo tego w akcie tym znalazło się również miejsce dla norm penalizujących zachowania, które zaliczono do grupy tzw. przewinień dyscyplinarnych. Normom określającym materialne podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczyciela akademickiego (art. 275 P.s.w.n.), studenta (art. 307 P.s.w.n.) oraz doktoranta (art. 322 ust. 1 P.s.w.n.) towarzyszą normy regulujące tok czynności zmierzających w pierwszej kolejności do wyjaśnienia, czy rzeczywiście został popełniony delikt dyscyplinarny oraz kto był jego sprawcą, a w dalszej perspektywie także do orzeczenia (art. 276, art. 282 pkt 2 oraz art. 308 a także art. 322 ust. 1 w zw. z art. 308 P.s.w.n.) lub nałożenia (art. 282 pkt 2 i art. 312 ust. 1 P.s.w.n.) kar dyscyplinarnych. Charakter wspomnianych norm powoduje, że przepisy dyscyplinarne – nie tylko te zawarte w ustawie z 2018 r., ale również i te zgrupowane w innych ustawach – są przez naukę uznawane za rodzajową odmianę prawa karnego, tym różniącą się od niego, że pozbawioną jego uniwersalności. „Partykularyzm” prawa dyscyplinarnego² zasadza się bowiem na jego ograniczonym zasięgu. Cóż z tego, że ustawa P.s.w.n. jest aktem rangi ustawowej, skoro jego przepisy są

¹ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1571), dalej jako P.s.w.n.

² W. Świda, *Prawo karne*, Warszawa 1986, s. 16–17.

kierowane do ściśle określonego kręgu adresatów, co dotyczy zarówno rozwiązań chroniących zasady wykonywania zawodu nauczyciela akademickiego, jak i godności tego zawodu (art. 275 P.s.w.n.), eliminacji przypadków naruszenia przez studenta przepisów obowiązujących w uczelni oraz czynów uchybiających godności studenta (art. 307 ust. 1 P.s.w.n.), jak i eliminacji przypadków naruszenia przez doktoranta przepisów obowiązujących w podmiocie prowadzącym szkołę doktorską oraz czynów uchybiających godności doktoranta (art. 322 ust. 1 P.s.w.n.). Znacznemu podobieństwu rozwiązań prawnomaterialnych towarzyszy podobieństwo rozwiązań procesowych – tu niedoścignłym wzorem, ale i punktem odniesienia są rozwiązania zawarte w Kodeksie postępowania karnego z 1997 r.³ Wszędzie tam, gdzie ustawodawca nie zdecydował się na ustanowienie własnych regulacji, ustawa z 2018 r. – *via* art. 305, art. 320 oraz art. 322 ust. 1 w zw. z art. 320 P.s.w.n. – odwołuje się do norm kodeksowych. Na ile taki „mieszany” sposób regulacji kwestii procesowych jest spójny? Czy niezwykle szerokie odesłanie⁴ do przepisów kodeksowych nie nastrocza wątpliwości interpretacyjnych co do tego, co jest „zakresem nieuregulowanym”, a co zakresem uregulowanym autonomicznie? Niniejszy tekst, oparty na metodzie dogmatyczno-prawnej, jest próbą odpowiedzi przynajmniej na kilka pojawiających się tutaj wątpliwości.

I.

Postępowanie w sprawie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczyciela akademickiego, studenta uczelni oraz doktoranta jest postępowaniem poddanym etapizacji, jednak wobec tego, że kwestia pociągnięcia do odpowiedzialności dyscyplinarnej pojawia się już na etapie wstępnych czynności rektora (art. 282 i art. 312 ust. 1 P.s.w.n.), mocno krytycznie należy ocenić zastrzeżenie terminu „postępowanie dyscyplinarne” wyłącznie dla czynności zainicjowanych wnioskiem, o którym mowa w § 16 rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 8 czerwca 2022 r. w sprawie szczegółowego trybu prowadzenia mediacji, postępowania wyjaśniającego i postępowania dyscyplinarnego w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia⁵

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 46 z późn. zm.), dalej jako k.p.k.

⁴ Zakres tego odwołania jest jednak różny: art. 305 P.s.w.n. nakazuje odpowiednie stosowanie przepisów k.p.k. „do postępowań w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich”, a art. 320 P.s.w.n. – „do postępowania wyjaśniającego i postępowania dyscyplinarnego wobec studentów”.

⁵ Rzetelność wymaga jednak stwierdzenia, że poglądu tego nie podziela ustawodawca wyraźnie rozgraniczając w szeregu przepisów oba te postępowania, tj. „wyjaśniające” i „dyscyplinarne”. Zob. chociażby intytlację rozdziałów 2 i 3 rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia

i podejmowanych przed właściwą komisją dyscyplinarną. Szukając analogii, to i wcześniejsze postępowanie wyjaśniające swym charakterem oraz stawianymi mu celami naśladuje postępowanie przygotowawcze, a poprzedzające je „rozpoczęcie prowadzenia sprawy” (art. 282 pkt 3 P.s.w.n.) – postępowanie sprawdzające z art. 307 § 1 k.p.k. W obu tych postępowaniach nie prowadzi się zasadniczo dowodu (zob. jednak art. 307 § 3 k.p.k.), oba też służą upewnieniu się, czy zasadne jest prowadzenia dalszych czynności⁶ lub czy nie zachodzą przeszkody w kontynuowaniu sprawy⁷.

Każdy z powyższych etapów poddano właściwości innych organów. Organami dyscyplinarnymi są więc uczelniani rzecznicy dyscyplinarni powoływani w danej uczelni przez jej rektora (art. 277 ust. 1 P.s.w.n.), rzecznicy dyscyplinarni powoływani przez ministra (art. 277 ust. 2 P.s.w.n.), uczelniane komisje dyscyplinarne, komisja dyscyplinarna przy Radzie Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego (dalej jako RGNiSW) oraz komisja przy Ministrze Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Ministerialni rzecznicy są właściwi do prowadzenia spraw osób piastujących funkcje wymienione w art. 277 ust. 3, natomiast kryterium różnicowania właściwości rzeczowej komisji uczelnianych i komisji przy RGNiSW stanowi rodzaj kary⁸, o której wymierzenie wnosi rzecznik dyscyplinarny, a dodatkowo także pełniona przez nauczyciela akademickiego funkcja, co oznacza, że nie jest to kryterium stałe i mimo zbliżonych okoliczności deliktu dyscyplinarnego może się zdarzyć, iż w podobnych sprawach orzekać będą w pierwszej instancji dwie różne komisje. Zasadne jest wszak przekazanie poza komisję funkcjonującą w obrębie uczelni zwłaszcza tych spraw, które dotyczą nauczycieli akademickich pełniących w jej murach funkcje wymienione w art. 277 ust. 3 P.s.w.n., tj. rektora czy przewodniczącego uczelnianej komisji dyscyplinarnej. Byłoby to rozwiązanie pożądane także w odniesieniu do członka tej komisji, czego jednak art. 279 pkt 1 lit. a P.s.w.n. już nie przewiduje.

8 czerwca 2022 r. w sprawie szczegółowego trybu prowadzenia mediacji, postępowania wyjaśniającego i postępowania dyscyplinarnego w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia (Dz.U. poz. 1236), dalej jako r.n.a.

⁶ A. Staszak, [w:] D. Szumiło-Kulczycka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do wybranych przepisów*, 2022, Lex, komentarz do art. 307, teza 2.

⁷ P. Wojciechowski, [w:] J. Woźnicki (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, 2019, komentarz do art. 282, teza 9. Zob. też § 9 r.n.a.

⁸ Komisje uczelniane orzekają w pierwszej instancji w sprawach, w których rzecznik zażądał kary z art. 276 ust. 1 pkt 2 albo 3 P.s.w.n. wobec nauczyciela akademickiego innego niż wymieniony w art. 277 ust. 3 P.s.w.n. (art. 279 ust. 1 lit. a P.s.w.n.), natomiast komisja przy RGNiSW – w sprawach, w których rzecznik zażądał jakiegokolwiek kary wobec nauczyciela akademickiego wymienionego w art. 277 ust. 3, a także ponadto także w sprawach, w których rzecznik zażądał kary z art. 276 ust. 1 pkt 4–8 P.s.w.n. bez względu na pozycję zajmowaną przez obwinionego nauczyciela akademickiego (art. 279 pkt 1 lit. b P.s.w.n.).

Niezawisłość orzecznictwa komisji poręcza art. 278 ust. 7 P.s.w.n., a jej niezależność od organów władzy publicznej i organów uczelni – kadencyjność funkcjonowania oraz ustalanie ich składów w drodze wyborów przeprowadzanych odpowiednio dla danej komisji zgodnie z postanowieniami statutu danej uczelni lub statutu RGNiSW (art. 278 ust. 2 i 3 P.s.w.n.). Tylko komisja przy Ministrze Nauki i Szkolnictwa Wyższego jest ciałem obsadzonym w drodze powołania (art. 278 ust. 5 P.s.w.n.). Wprawdzie ustawa nie przyznaje przymiotu niezależności rzecznikowi dyscyplinarnemu, ale też jego związanie poleceniem powołującego go na to stanowisko organu uczelnianego jest ograniczone do samego rozpoczęcia prowadzenia sprawy, a polecenia dotyczące „czynności podejmowanych przez rzecznika w ramach prowadzonych spraw” są przez art. 277 ust. 5 P.s.w.n. wyraźnie zakazane⁹. Kwestią trudną do zdiagnozowania pozostaje zdolność zachowania pełnej autonomii decyzyjnej przez rzecznika w realiach tak hierarchicznej struktury, jaką tworzą polskie, zwłaszcza prywatne, uczelnie wyższe.

Polecenie rozpoczęcia prowadzenia sprawy przeciwko nauczycielowi akademickiemu przybiera postać zaskarżalnego postanowienia, przy czym polecenie może być albo czynnością docelową właściwego rektora (art. 282 pkt 3 P.s.w.n.), albo kwitującą fakt niezawarcia w toku mediacji ugody (art. 283 ust. 5 P.s.w.n.). Sama mediacja jest postępowaniem, którą nie sposób zaliczyć do właściwego postępowania dyscyplinarnego¹⁰, a przesłanką skierowania sprawy do mediacji jest zaistnienie sporu między osobą, której dotyczy takie zawiadomienie lub informacja, a pokrzywdzonym (art. 282 pkt 1 P.s.w.n.). Jest to jednak kryterium nieostre. Fiasko mediacji¹¹ nie pozwala na jej powtórzenie przed innym mediatorem¹², ale też nie daje podstaw do nałożenia kary upomnienia. Ta ostatnia ewentualność jest bowiem rozwiązaniem alternatywnym dla decyzji o skierowaniu sprawy do mediacji, nie zaś dla czynności podjętej w trybie art. 283 ust. 5 P.s.w.n. po mediacji niezakończoną ugodą.

Kara upomnienia jest środkiem nakładanym w trybie art. 282 pkt 2 w zw. z art. 284 ust. 1 P.s.w.n., przy czym w tym drugim niepotrzebnie powiela się zastrzeżenie, że dotyczy ona przypadków mniejszej wagi, skoro warunek

⁹ Zgodnie z § 10 ust. 1 r.n.a. organ, który powołał rzecznika, zatwierdza też lub odmawia zatwierdzenia wydanego przezeń postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania wyjaśniającego. Odmowa zatwierdzenia skutkuje jednorazową możliwością polecenia przez ten organ rozpoczęcie prowadzenia sprawy innemu rzecznikowi dyscyplinarnemu (§ 10 ust. 2 r.n.a.).

¹⁰ Wskazuje na to chociażby tytuł rozporządzenia wymienionego w przypisie 6, rozdzielający mediację od innych postępowań tam wymienionych.

¹¹ Obowiązek sprawozdawczy mediatora z art. 283 ust. 3 P.s.w.n. obejmuje jedynie wynik mediacji, a nie jej przebieg, jednym z niewyrażonych w ustawie zasad mediacji jest bowiem jej poufność.

¹² Zgodnie z art. 287 ust. 3 P.s.w.n. postępowanie mediacyjne może być jednak przeprowadzone już po wszczęciu postępowania wyjaśniającego, w jego toku. Nie ma tu znaczenia, czy przed wszczęciem postępowania wyjaśniającego mediacja była już prowadzona, czy też jest będzie ona prowadzona po raz pierwszy. Inicjatywę w tym zakresie może wykazać – zgodnie z § 48 r.n.a. – sam rzecznik dyscyplinarny, z inicjatywy lub za zgodą stron.

ten został już wcześniej sformułowany w pierwszym z nich. Ten sam art. 282 pkt 2 P.s.w.n. uzależnia nałożenie kary upomnienia od stwierdzenia przez rektora, że „udowodnienie winy nie wymaga przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego”. Wina w sytuacji, o której mowa w art. 284 ust. 1 P.s.w.n., nadal pozostaje elementem struktury deliktu dyscyplinarnego tyle tylko, że na tyle ewidentnym, iż zwalniającym z dalszych czynności dowodowych. Ocenę tej okoliczności w tej sytuacji należy do zadań rektora, natomiast w przypadkach z § 11 ust. 1 pkt 3 r.n.a. oraz z § 15 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 28 września 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego w sprawach studentów, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia¹³ do właściwego rzecznika dyscyplinarnego. Kara upomnienia stanowi wyłączny środek reakcji dyscyplinarnej na czyn stanowiący „przewinienie (...) mniejszej wagi”¹⁴.

II.

Widoczna jest pewna odrębność przedmiotu mediacji w sprawach dyscyplinarnych nauczycieli akademickich, co nie wynika wyłącznie z umiejscowienia art. 287 ust. 3 P.s.w.n. Mediacja prowadzona w trybie tego przepisu może bowiem obejmować także kwestie znajdujące się poza zasięgiem stron postępowania karnego, a mianowicie karę. Co prawda o takiej ewentualności nie wspomina literalnie żaden przepis ustawy z 2018 r., ale na tle § 16 ust. 3 r.n.a. taka praktyka towarzyszy sprawom prowadzonym z udziałem nauczycieli akademickich, przy czym praktyka wykazuje, że to właśnie chęć zachowania przez obwinionych wpływu na wymiar kary zdaje się być zasadniczym motywem ich udziału w odnośnych mediacjach. Wprawdzie wspomniany § 16 ust. 3 *in fine* r.n.a. nie traktuje o „uzgodnieniu kary”, lecz o uzgodnieniu „w trybie mediacji wniosku”, to przecież z użytego tam w odpowiednim przypadku zaimka „taki” wynika, że chodzi o uzgodnienie wniosku wymienionego na wstępie tego samego przepisu. „Taki wniosek” jest „wnioskiem o wydanie orzeczenia o uznaniu osoby, której czynu dotyczyło postępowanie wyjaśniające, za winną popełnienia przewinienia dyscyplinarnego i o wymierzenie kary uzgodnionej”. Tym, co jednak je różni, to fakt, że karę w trybie § 16 ust. 3 *in fine* r.n.a. uzgadnia się między stronami mediacji, a karę w trybie § 16 ust. 3

¹³ Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 28 września 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego w sprawach studentów, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia (Dz.U. poz. 1882), dalej jako r.s.

¹⁴ K. Łakomy, *Status normatywny przewinienia dyscyplinarnego mniejszej wagi w reżimie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczyciela akademickiego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2023, nr 4, s. 163.

in principio r.n.a. wyłącznie „z tą osobą”, czyli „osobą, której czynu dotyczyło postępowanie wyjaśniające”. Uzgodnienie kary w trybie § 16 ust. 3 *in fine* r.n.a. wymaga – co jest naturą ugody mediacyjnej – zachowania aktywnej postawy przez obie mediujące strony, czyli przez sprawcę przewinienia dyscyplinarnego i pokrzywdzonego, tymczasem instytucja dobrowolnego poddania się karze z art. 387 k.p.k. zadowala się bierną postawą pokrzywdzonego (§ 2 – „nie zgłosi sprzeciwu”), stawianie więc między nimi znaku – jak czyni to Elżbieta Ura¹⁵ – jest błędem. Można natomiast za odpowiednik dobrowolnego poddania się karze uznać instytucję z § 31 r.n.a., która swą skuteczność uzależnia od spełnienia przesłanek z § 16 ust. 3, ale i od braku sprzeciwu ze strony rzeczownika dyscyplinarnego (ust. 2 – „nie sprzeciwia się temu”).

Dokonane uzgodnienie z pewnością wpływa na treść orzeczeń wielu komisji dyscyplinarnych, trzeba jednak podkreślić, że *lege artis* nie są one związane przedmiotowym uzgodnieniem, niezależnie od tego, w jakim trybie doszło do „ustalenia” wymiaru kary. Byłoby to rozwiązanie stawiające pod znakiem zapytania niezawisłość orzeczniczą tego organu, który – zgodnie z art. 294 ust. 2 pkt 3 P.s.w.n. – „orzeka o (...) ukaraniu”, nie zaś „o ukaraniu karą uzgodnioną w trybie art. 283 ust. 4 w zw. z art. 287 ust. 6 pkt 1 P.s.w.n.”. Inna sprawa, że wskazany tryb uzgadniania treści wniosku o ukaranie wprowadza akt niższego rzędu niż art. 278 ust. 7 P.s.w.n., co problem ten rozwiązuje niejako *ab initio*.

III.

Zastanawiająca jest potrzeba uchwalenia w § 48 ust. 6 r.n.a. odrębnej podstawy normatywnej tzw. tajemnicy mediatora w miejsce odpowiednio stosowanego art. 178a k.p.k., co przecież byłoby możliwe zważywszy na szeroki zakres odesłania przez art. 305, art. 320 oraz art. 322 ust. 1 w zw. z art. 320 P.s.w.n. Inna sprawa, że zakres tej tajemnicy jest szerszy, nie doznaje bowiem ograniczenia co do „informacji o przestępstwach, o których mowa w art. 240 § 1 Kodeksu karnego”. Niestety, oba przepisy, tj. art. 178a k.p.k. oraz § 48 ust. 6 r.n.a., powtarzają ten sam błąd, który był ongiś udziałem nieobowiązującego już art. 101 [98, 91] lit. b k.p.k. z 1928 r.¹⁶, tj. chronią wyłącznie informacje pochodzące ze ściśle określonego źródła (tu: „obwinionego lub pokrzywdzonego”), podczas gdy w toku mediacji źródłem tych informacji może być np. obrońca tego ostatniego, ale i każda inna osoba do niej dopuszczona.

¹⁵ E. Ura, *Komentarz do wybranych przepisów ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* [w:] K.W. Baran (red.), *Akademickie prawo zatrudnienia. Komentarz*, 2020, Lex, komentarz do art. 287, teza 10.

¹⁶ Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 19 marca 1928 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 33, poz. 313).

IV.

Etapizacja postępowania w sprawie odpowiedzialności dyscyplinarnej pociąga za sobą konieczność określenia statusu osób uczestniczących w kolejnych jego fazach, ten bowiem determinuje ich prawa i obowiązki. Już na wstępie należy wytknąć ustawodawcy niesprecyzowanie statusu nauczyciela akademickiego, studenta uczelni i doktoranta zagrożonych karą upomnienia. Widać to już na poziomie nazewniczym, wszak osoby te są na gruncie art. 284 ust. 1–4, art. 312 ust. 1–3 i ust. 5, art. 312 ust. 1–3 i ust. 5 w zw. z art. 322 ust. 1 zd. pierwsze P.s.w.n. określane za pomocą pojęć odwołujących się do ich pozycji w strukturze danej uczelni, a nie za pomocą właściwszej w ich przypadku nomenklatury procesowej.

Można sparafrazować ewangeliczny przekaz, że za źle dobranymi słowami (pojęciami) idą niewłaściwe czyny, a raczej brak czynów właściwych. Jeśli wymieniony w art. 284 ust. 1 P.s.w.n. nauczyciel akademicki ma być – przed ukaraniem karą upomnienia – „wysłuchany”, to dlaczego odmawia mu się prawa do milczenia – wszak art. 286 ust. 2 pkt 2 i 3 P.s.w.n. „prawo do odmowy składania wyjaśnień” oraz „prawo odmowy na poszczególne pytania” przyznaje dopiero „osobie, której czynu dotyczy postępowanie wyjaśniające”. Nauczyciela wysłuchiwanego w trybie art. 284 ust. 1 P.s.w.n. żadną miarą nie można uznać za taką „osobę”, bo też do przedmiotowego wysłuchania dochodzi na zupełnie innym etapie interesującego nas postępowania. Dlaczego ustawodawca nie zdecydował się na odpowiednie zastosowanie do nauczyciela akademickiego zagrożonego karą upomnienia przepisu art. 286 P.s.w.n., a przynajmniej którejś jego części, pozostanie zapewne tajemnicą procesu legislacyjnego. Należy dodać, że sytuacja nauczyciela akademickiego jest identyczna, niezależnie od tego, czy zaliczenia jego czynu do przewinień mniejszej wagi dokonuje samodzielnie rektor (art. 282 pkt 2 P.s.w.n.), czy też jest to następstwem wniosku rzecznika dyscyplinarnego (art. 285 ust. 2 pkt 2 P.s.w.n.), bo w obu tych przypadkach do wszczęcia postępowania wyjaśniającego ostatecznie nie dochodzi. W sytuacji określonej w art. 285 pkt 2 P.s.w.n. sporządzenie przez tego rzecznika wniosku o ukaranie nauczyciela upomnieniem jest alternatywą dla wszczęcia (odmowy) wszczęcia postępowania wyjaśniającego, co wynika z rozdzielenia obu punktów art. 285 ust. 2 spójnikiem „albo”, wyrażającym rozłączność uregulowanych tam czynności.

Paradoksalnie pod pewnymi względami „lepiej” wygląda sytuacja zagrożonego karą upomnienia studenta oraz doktoranta. Co prawda obaj na etapie, o którym mowa w art. 312 P.s.w.n., także nie mają zagwarantowanego prawa do milczenia, ale przynajmniej ust. 1 tego przepisu zapewnia im pomoc obrońcy, który ma również prawo do zabrania głosu. Niejasne jest jednak źródło prawa studenta (doktoranta) do pomocy obrońcy. Z jednej strony można uznać, że prawo to wynika z tego samego przepisu, który traktuje o wysłuchaniu

obrońcy – skoro może się on wypowiedzieć, to powinien już w sprawie zostać umocowany – ale równie dobrze może być nim odpowiednio stosowany art. 6 k.p.k. W sytuacji tu analizowanej z pewnością źródłem prawa do pomocy obrońcy nie może być art. 286 ust. 2 pkt 4 P.s.w.n., ten bowiem – *via* art. 315 ust. 1 P.s.w.n. – stosuje się do wyłącznie stron postępowania wyjaśniającego, a więc tego etapu postępowania, z którego prowadzenia arbitralnie rezygnuje rektor¹⁷, karząc studenta (doktoranta) upomnieniem.

Te same przepisy należy jednak uznać za źródło prawa do pomocy obrońcy w razie złożenia przez rzecznika dyscyplinarnego do rektora wniosku o ukaranie upomnieniem, co jest jedną z ewentualności przewidzianych przez art. 313 ust. 2 P.s.w.n. „po zakończeniu postępowania wyjaśniającego”. Nie sprzeciwia się temu nawet to, że odpowiednio tu stosowany art. 286 ust. 2 pkt 4 P.s.w.n. odnośne prawo przyznaje „stronom postępowania wyjaśniającego”, a więc postępowania, które art. 313 ust. 2 *in principio* P.s.w.n. określa mianem „zakończonego”. Za zachowaniem przez studenta (doktoranta) choćby tylko tego jednego przejawu prawa do obrony przemawia treść art. 312 ust. 1 P.s.w.n., literalnie odwołującego się do obecności obrońcy w toku czynności poprzedzającej wymierzenie mu kary upomnienia.

Większych problemów nie przysparza natomiast określenie statusu osób biorących udział w postępowaniu wyjaśniającym. Zarówno osoba, której czynu dotyczy postępowanie wyjaśniające, pokrzywdzony lub osoba, która zawiadomiła o popełnieniu czynu mającego znamiona przewinienia dyscyplinarnego, mają status stron tego postępowania, co wynika wprost z art. 286 ust. 1 P.s.w.n. Ustawodawca, mając na względzie spójność prawa, nie tworzy odrębnego katalogu stron na użytek postępowania wyjaśniającego prowadzonego z udziałem studenta lub doktoranta, słusznie zadowolając się odesłaniem przez art. 315 ust. 1 P.s.w.n. do odpowiedniego stosowania art. 286 ust. 1 P.s.w.n. Odesłanie to obejmuje również tę część art. 286, która wyposaża „osobę, której czynu dotyczy postępowanie wyjaśniające” w uprawnienia tradycyjnie uznawane w nauce procesu karnego za składowe prawa do obrony. Wyposażenie „osoby, której czynu dotyczy postępowanie wyjaśniające” w takie uprawnienia już na samym wstępie postępowania wyjaśniającego odpowiada konstytucyjnemu modelowi prawa do obrony, który nie wiąże tego prawa z kwestią sformalizowania statusu procesowego sprawcy czynu karalnego. Postawienie więc tej osobie przez rzecznika dyscyplinarnego zarzutów w trybie § 13 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia z perspektywy nabycia praw, o których mowa w art. 286 ust. 2 P.s.w.n., jest w zasadzie obojętne, choć z pewnością pozwala na wyklarowanie obrazu czynu, a tym samym na ukierunkowanie dalszych czynności obronnych.

¹⁷ J.M. Zieliński, [w:] H. Izdebski, J.M. Zieliński, *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, 2023, Lex, komentarz do art. 312, teza 1.

V.

Katalog stron występujących w sprawie pociągnięcia do odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich, studentów uczelni oraz doktorantów jest różny w zależności od etapu, na jakim się ona znajduje, przy czym zestawienie art. 286 ust. 1 z przepisem art. 292 P.s.w.n. uwidacznia tendencję do jego ograniczania. I tak – na wzór rozwiązań karnoprocesowych – eliminuje się pokrzywdzonego z postępowania dyscyplinarnego przed właściwą komisją, ale czy jest to eliminacja trwała? Choć w ustawie z 2018 r. nie przewidziano możliwości zachowania przez pokrzywdzonego statusu strony w drodze odrębnego oświadczenia o przystąpieniu do sprawy w charakterze rzecznika posiłkowego, to czy analizowanego tu obszaru nie należałoby uznać za swoiste *vacuum spatium*, o którym mowa w art. 305 P.s.w.n. (art. 320 i art. 320 w zw. z art. 322 ust. 1 P.s.w.n.)? W takim wypadku do pokrzywdzonego w postępowaniu przed komisją mógłby znaleźć odpowiednie zastosowanie art. 54 § 1 k.p.k., wszak w przeciwieństwie do art. 82 k.p.k. jego stosowania nie wyłącza przepis odsyłający. Oczywiście przeciwko takiemu stanowisku może przemawiać brzmienie art. 292 P.s.w.n., który, pomijając pokrzywdzonego, zdaje się niżej wartościować potrzebę ochrony interesów tego uczestnika poprzednich faz postępowania, a wyżej sprawność i efektywność procedowania na etapie przed komisją dyscyplinarną. Z drugiej jednak strony zawarta w tym przepisie norma nie została przez ustawodawcę wyeksponowana za pomocą partykuły „tylko”, która *in concreto* mocniej akcentowałaby ograniczony¹⁸ charakter tego wyliczenia.

Kwestia jest mocno dyskusyjna i zapewne może stanowić zarzewie dyskusji – tyleż inspirującej, co dostarczającej nowych argumentów za jednym lub za drugim stanowiskiem. Autor niniejszego artykułu uważa, że wykluczenie pokrzywdzonego z dalszych faz postępowania dalekie jest od idei sprawiedliwości proceduralnej. Tak czy inaczej art. 292 ust. 1 P.s.w.n. za strony tej części postępowania, która toczy się przed komisją dyscyplinarną, uznaje wyrażnie obwinionego i rzecznika dyscyplinarnego, każdego z nich odpowiedzialnego za realizację dwóch przeciwstawnych i wywodzących się z procesu karnego funkcji procesowych, tj. obrony i oskarżania. Jeśli już jednak art. 292 ust. 1 P.s.w.n. określa nauczyciela akademickiego mianem „obwinionego”, to nomenklaturą ta winna być konsekwentnie przestrzegana¹⁹ także na gruncie

¹⁸ *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/tylko-I;2531579.html> (data dostępu: 20.04.2025).

¹⁹ Przepisy r.n.a. także rozróżniają „osobę, której dotyczy zawiadomienie” (§ 5 ust. 6 pkt 1 r.n.a.), „osobę, której czynu dotyczy postępowanie wyjaśniające” (§ 3 ust. 2 pkt 2 i § 5 ust. 6 pkt 2 r.n.a.) i „obwinionego” (§ 5 ust. 6 pkt 3 r.n.a.). Z kolei § 3 ust. 6 pkt 2 i § 5 ust. 1 r.s. traktują tylko o „studencie, którego czynu dotyczy postępowanie wyjaśniające”, natomiast m.in. § 3 ust. 6 pkt 3 i § 14 ust. 1 r.s. – o „obwinionym”.

art. 302 ust. 1 P.s.w.n., który objętą nim osobę mianuje „nauczycielem akademickim, przeciwko któremu wszczęto postępowanie (...) dyscyplinarne”.

VI.

Ustawodawca nie rozbudowuje ponad miarę regulacji odnoszących się do uprawnień procesowych stron innych niż „osoba, której czynu dotyczy postępowanie wyjaśniające” (art. 286 ust. 1 P.s.w.n.) oraz „obwiniony”, do którego stosuje się odpowiednio – *via* art. 292 ust. 2 P.s.w.n. – przepis art. 286 ust. 2 P.s.w.n. (w przypadku obwinionego studenta – art. 286 ust. 2 w zw. z art. 315 ust. 1, natomiast w przypadku obwinionego doktoranta – art. 315 ust. 1 w zw. z art. 322 ust. 1 P.s.w.n.). Pominięcie tych kwestii zmusza do ich kompletacji przede wszystkim z użyciem właściwych przepisów k.p.k., w tym jego art. 87, który przyznaje pokrzywdzonemu „prawo do ustanowienia pełnomocnika”. To ostatnie winno też odnosić się do kolejnej przewidzianej przez art. 286 ust. 1 *in fine* P.s.w.n. strony postępowania wyjaśniającego, tj. „osoby, która zawiadomiła o popełnieniu czynu mającego znamiona przewinienia dyscyplinarnego”, *a natura rei* bliżej jej bowiem do pokrzywdzonego niż do oskarżonego (tu: „osoby, której dotyczy postępowanie wyjaśniające”). Nie lepiej przedstawia się kwestia odtworzenia katalogu uprawnień procesowych rzecznika dyscyplinarnego, te jednak – zwłaszcza na etapie postępowania przed komisją dyscyplinarną – wymagają sięgnięcia po przepisy procedury karnej właściwe dla oskarżyciela publicznego z uwzględnieniem oczywiście odrębności wynikających z art. 293 ust. 1 lub z art. 314 ust. 1 (prawo do zainicjowania postępowania przed komisją w drodze „wniosku”), art. 293 ust. 2 (obecność na posiedzeniu komisji), art. 293 ust. 3 (prawo do postulowania kary), a wreszcie z art. 295 ust. 1–2 lub art. 317 ust. 1 (prawo zaskarżenia orzeczenia właściwej komisji) i art. 296 ust. 4 P.s.w.n. (prawo do żądania wznowienia postępowania dyscyplinarnego).

VII.

Patrząc na treść § 13 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia przez pryzmat art. 286 ust. 2 P.s.w.n., widoczna jest wadliwość oznaczenia czynności dokonywanej wobec osoby, której czynu dotyczy postępowanie wyjaśniające, co w konsekwencji może wywołać u niej fałszywe przeświadczenie co do nakazanego charakteru złożenia wyjaśnień. Osobę tę bowiem rzecznik dyscyplinarny „wzywa [do ich] złożenia”²⁰, a ponadto do „zajęcia stanowiska wobec przedstawionych

²⁰ Identycznie postępuje rzecznik dyscyplinarny wobec studenta, działając w trybie § 7 ust. 1 r.s.

zarzutów i zebranych dowodów”, choć strona ta – zgodnie z art. 286 ust. 2 pkt 2 i 3 P.s.w.n. – ma prawo do odmowy złożenia wyjaśnień oraz odmowy odpowiedzi na poszczególne pytania. A przecież ta sama osoba – z uwagi na treść odpowiednio stosowanego art. 74 § 1 k.p.k. – „nie ma obowiązku dostarczania dowodów na swoją niekorzyść”, do czego mogłoby dojść w razie konieczności ustosunkowania się do stawianych jej zarzutów. Z tej perspektywy znaczenie lepiej wypada redakcja § 29 rozporządzenia, który traktuje o „zarządzeniu [przewodniczący składu orzekającego] przesłuchania obwinionego”, zwłaszcza że paralelnie towarzyszy temu „pouczenie go o przysługujących prawach, w tym o prawie do składania wyjaśnień i do odmowy składania wyjaśnień”.

Pozostając przy problematyce związanej z „wyjaśnieniami”, niezrozumienie budzi dowolność, z jaką ustawodawca szermuje tym pojęciem, odnosząc je zarówno do depozycji dowodowych stron, jak i obrońcy obwinionego (§ 45 ust. 2 r.n.a.). Tymczasem z odpowiednio stosowanego – *via* art. 305, art. 320 oraz art. 322 ust. 1 w zw. z art. 320 P.s.w.n. – art. 175 § 1 zd. pierwsze k.p.k. wynika, że jest to instytucja dystynktywna dla oskarżonego (tu: obwinionego). Takie samo znaczenie nadają skądinąd „wyjaśnieniom” także art. 286 ust. 2 pkt 1 i 2 P.s.w.n., ale i § 13 ust. 1 pkt 2 i ust. 2, ust. 7, a także § 29 i § 32 r.n.a. oraz § 7 r.s. Nawet jeśli w § 37 ust. 1 pkt 1 r.n.a. jest mowa o „wyjaśnieniach biegłych”, to w tym akurat przypadku nie budzi wątpliwości, że nie mamy tu do czynienia ze środkiem dowodowym, lecz z wypowiedziami, które służą „usunięciu wątpliwości”²¹ powstałych na tle przedłożonej przez tych uczestników postępowania dyscyplinarnego opinii.

VIII.

Za nieakceptowalną z punktu widzenia prawa do obrony należałoby uznać sytuację, w której dostęp do zebranych dowodów miałby odbywać się wyłącznie „po zakończeniu postępowania dowodowego w postępowaniu wyjaśniającym”, a wyłączną podstawą tego uprawnienia miałby stać się art. 286 ust. 2 pkt 6 P.s.w.n. lub art. 286 ust. 2 pkt 6 w zw. z art. 315 ust. 1 P.s.w.n. Mimo że stan ten zdają się petryfikować – odpowiednio w sprawach dotyczących nauczycieli akademickich i studentów (doktorantów) – przepisy § 13 ust. 8 r.n.a. i § 9 ust. 2 r.s., to przecież i w tym wypadku staje się możliwe czy wręcz niezbędne odpowiednie zastosowanie art. 156 k.p.k. Wskutek powyższego osoby zagrożone odpowiedzialnością dyscyplinarną zyskują dostęp do akt postępowania wyjaśniającego także na etapie wcześniejszym niż „zakończenie

²¹ *Słownik języka polskiego PWN*, hasło: wyjaśnienie, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/wyja%C5%9Bnienie.html> (data dostępu: 13.06.2025).

postępowania dowodowego”, o ile tylko nie zachodziłaby któraś z przesłanek z odpowiednio stosowanego tu art. 156 § 5 k.p.k.²² Ten sam przepis winien znaleźć zastosowanie do pozostałych stron postępowania wyjaśniającego pominiętym w tym zakresie zarówno przez ustawę z 2018 r., jak i jej przepisy wykonawcze.

IX.

Świadek przesłuchiwany w toku postępowania wyjaśniającego może liczyć na pouczenie go przez rzecznika dyscyplinarnego „o treści” art. 182 oraz art. 183 i art. 185 k.p.k., co jest jednak zależne od ujawnienia się okoliczności objętych tymi przepisami (§ 13 ust. 4 r.n.a. i § 6 ust. 4 r.s.). Jest to rozwiązanie wiernie odwzorowujące karnoprocesowy model pouczenia świadka w trybie art. 191 § 2 k.p.k. Czy w związku z tym prawodawca nie powinien poprześcić na odesłaniu do tego ostatniego *via* art. 305 P.s.w.n. (art. 320 lub art. 322 ust. 1 w zw. z art. 320 P.s.w.n.), za czym przemawiałby fakt, iż odwołanie się do niego i tak stanie się konieczne w toku czynności przed komisją dyscyplinarną? Taką potrzebę warunkuje niezamieszczenie w rozdziałach trzecich obu rozporządzeń odrębnej podstawy pouczenia świadka przesłuchiwanego w trybie § 30 ust. 1 r.n.a. oraz § 18 ust. 3 r.s., ale też i brak odesłania do § 13 ust. 4 r.n.a. i § 6 ust. 4 r.s. Absencja tego ostatniego czyni niemożliwym stosowanie w postępowaniu dyscyplinarnym dotyczącym nauczyciela akademickiego przepisu § 13 ust. 4 r.n.a., a w postępowaniu dotyczącym studenta – przepisu § 6 ust. 4 r.s., bo też oba te przepisy, z uwagi na swoją lokalizację, nie są normami ogólnymi, lecz normami „skrojonymi” na potrzeby etapu poprzedzającego rozpoznanie sprawy przez komisję dyscyplinarną. Niesformułowanie tej podstawy na użytek postępowania przed komisją dyscyplinarną nie zaświadcza bynajmniej o tym, że prawodawca zadowala się jednorazowym pouczeniem świadka, bo przed tą komisją mogą zeznawać również świadkowie dotąd nieprzesłuchiwani przez rzecznika dyscyplinarnego, a tym samym nieobjęci czynnościami z § 13 ust. 4 r.n.a. lub z § 6 ust. 4 r.s. To, że taka możliwość istnieje, wynika z § 26 ust. 1 r.n.a. oraz § 18 ust. 5 r.s., wyposażających strony w prawo do składania wniosków dowodowych, także w zakresie dowodów „nowych”, co skądinąd pierwszy z nich wyraża literalnie.

Organy prowadzące sprawę w przedmiocie przewinienia dyscyplinarnego i tak nie unikną odpowiedniego stosowania art. 191 k.p.k., tylko bowiem

²² Przy czym za bardziej prawdopodobną należy uznać sytuację, w której przeciw temu doświadczeniu przemawiałaby „potrzeba zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania” niż „ochrona ważnego interesu państwa”.

jego § 1 (§ 1a) umożliwia odebranie od świadka danych osobowych, w tym i takich, które implikują potrzebę jego „uprzedzenia o treści art. 182” (stosunek do stron). Odwołanie przez § 13 ust. 4 r.n.a. i § 6 ust. 4 r.s. do art. 182, art. 183 i art. 185 k.p.k. ma i to znaczenie, że źródłem któregoś z uregulowanych tam uprawnień procesowych świadka są te właśnie przepisy procedury karnej, nie zaś przepisy wykonawcze do ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Te ostatnie wskazują jedynie na sekwencję czynności podejmowanych w związku z przesłuchaniem świadka, tym samym ministerialny prawodawca nie przekroczył granic legitymacji udzielonej mu w trybie art. 306 i art. 321 P.s.w.n., gdzie jest mowa nie o stanowieniu praw poszczególnych uczestników postępowań prowadzonych w przedmiocie przewinienia dyscyplinarnego, lecz ich trybu, a także „a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia”.

X.

Zasygnalizowane we wstępie odwołanie do odpowiedniego przepisów k.p.k. jest rozwiązaniem uzasadnionym zarówno podobną – bo penalną²³ – naturą tych postępowań, jak i pilną potrzebą uzupełnienia rozwiązań proceduralnych szczątkowo potraktowanych w samej ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Ta ostatnia konstatacja nie powinna być potraktowana jako zarzut pod adresem ustawodawcy, jest to bowiem rozwiązanie kulturowane w obrębie i innych ustaw, którym znane są przepisy dyscyplinarne²⁴. Odesłanie z art. 305, z art. 320 P.s.w.n. oraz z art. 322 ust. 1 w zw. z art. 320 P.s.w.n. jest odesłaniem szerokim, bo też obejmującym – „z wyłączeniem art. 82 [k.p.k.]” – wszystkie przepisy ustawy z 6 czerwca 1997 r., a nie odesłaniem „wąskim”, ograniczonym do niektórych tylko zagadnień, jak dzieje się to na gruncie art. 135p ust. 1 ustawy o Policji²⁵.

Wyłączenie art. 82 k.p.k. z grona przepisów odpowiednio stosowanych do postępowania dyscyplinarnego nauczycieli akademickich, studentów i doktorantów jest konsekwencją pewnej autonomiczności katalogu podmiotów uprawnionych do pełnienia funkcji obrońcy w postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko tym sprawcom przewinień dyscyplinarnych, co wyraża się dopuszczeniem do tej obrony – oprócz przewidzianych przez normę karnoprocesową adwokatów i radców prawnych – także nauczycieli akademickich

²³ Ewentualnie „represyjną” – zob. wyrok TK z 21 kwietnia 2015 r., sygn. akt P 40/13, OTK-A 2015, Nr 4, poz. 48.

²⁴ Zob. m.in. art. 128 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 334 z późn. zm.) oraz art. 171 pkt 1 ustawy z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 390 z późn. zm.).

²⁵ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 145 z późn. zm.).

(art. 293 ust. 4 P.s.w.n.), studentów uczelni (art. 315 ust. 2 P.s.w.n.) i doktora ze szkoły doktorskiej (art. 315 ust. 2 w zw. z art. 322 ust. 1 P.s.w.n.). Poszerzenie grona osób pełniących rolę obrońcy dyscyplinarnego nie jest bynajmniej cechą dystynktywną analizowanego tu postępowania; w podobny sposób rozszerzają katalog obrońców przepisy regulujące tok „dyscyplinarek” prowadzonych w stosunku do przedstawicieli także i innych środowisk zawodowych. I tak art. 58 ustawy o izbach aptekarskich²⁶ dopuszcza do obrony farmaceuty – obok adwokata i radcy prawnego – także członka izby aptekarskiej, zaś art. 56 ustawy Prawo o notariacie²⁷ – także notariusza. Przyzwolenie na sprawowanie obrony na osoby wykonujące zawód tożsamy z zawodem obwinionego z pewnością oznacza, że taką obroną może się zająć osoba lepiej rozumiejąca jego specyfikę, ale czy jest to wyrazem profesjonalizacji tej obrony, czy raczej jej deprofesjonalizacji? Czy w rezultacie powyższego obrońca nie staje się obrońcą społecznym, nie zaś zawodowym w rozumieniu tych wszystkich standardów, do których przyzwyczał nas proces karny?

Mankamentem ustawy z 2018 r. jest z pewnością i to, że – wskazując na możliwość powierzenia obrony odpowiednio do kategorii obwinionego, nauczycielowi akademickiemu, studentowi uczelni lub doktorantowi – czyni to wyłącznie w odniesieniu do obrońcy „wyznaczanego (...) z urzędu”. Ustawodawca pominął w ten sposób obronę z wyboru, jakby zapominając²⁸, że to właśnie ona stanowi zasadniczą postać obrony formalnej. Powyższe wynika z kolejności, w jakiej obie te obrony porządkuje art. 42 ust. 2 Konstytucji RP²⁹, wymieniający prawo (tu: obwinionego) do „wybrania obrońcy” przed prawem do „korzystania na zasadach określonych w ustawie z obrońcy z urzędu”. Ten sam przepis ustawy zasadniczej winien – na podobieństwo jego ust. 1³⁰ – znaleźć zastosowanie do każdego rodzaju postępowania sankcjonująco-dyscyplinarnego, nie tylko do postępowania *stricte* karnego, stanowiąc źródło gwarancji procesowych także dla osoby zagrożonej odpowiedzialnością określonego rodzaju. Znaczenia tych gwarancji nie podważa nawet to, że w interesującym nas postępowaniu stosowane są one odpowiednio, nie zaś wprost³¹. Prawo do korzystania z pomocy obrońcy z urzędu pozostaje także na gruncie postępowania dyscyplinarnego prawem subsydiarnym w stosunku do prawa obwinionego do „korzystania z pomocy wybranego obrońcy”, co skądinąd wynika wprost

²⁶ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1991 r. o izbach aptekarskich (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 688).

²⁷ Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1001).

²⁸ Aczkolwiek art. 286 ust. 2 pkt 4 P.s.w.n.

²⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

³⁰ Wyroki TK: z 30 września 2014 r., sygn. akt U 4/13, OTK-A 2014, Nr 8, poz. 97 i z 6 listopada 2012 r., sygn. akt K 21/11, OTK-A 2012, Nr 10, poz. 119.

³¹ P. Sarnecki, [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 2, 2016, Lex, komentarz do art. 42, teza 3; podobnie: wyrok TK z 2 września 2008 r., sygn. akt K 35/06, OTK-A 2008, Nr 7, poz. 120.

z dyspozycji art. 293 ust. 4 i art. 315 ust. 2 P.w.s.n. Te same przepisy pozwalają uznać, że w sytuacjach określonych w art. 276 ust. 1 pkt 6–8³², w art. 308 pkt 5 oraz w art. 308 pkt 5 w zw. z art. 322 ust. 1³³ P.w.s.n. obrońca staje się obrońcą obligatoryjnym na wzór obrońcy z art. 80 zd. pierwsze k.p.k. ze wszystkimi wynikającymi stąd konsekwencjami. Krytykowana tu lakoniczność sposobu, w jaki odnośne przepisy P.w.s.n. traktują kwestię obsady stanowiska obrońcy nauczyciela akademickiego i innych obwinionych z tej ustawy, byłaby zrozumiała wyłącznie w razie recypowania na jej grunt przepisu art. 82 k.p.k. Przykładem równie oszczędnego podejścia do tej kwestii jest art. 66 ustawy o doradztwie podatkowym³⁴, tyle tylko że niewskazanie w nim podmiotów wykonywania czynności obrońcy rekompensuje właśnie nieeliminacyjne odesłanie przez art. 79 u.d.p. do przepisów k.p.k.

Jak zauważono, przepisy art. 293 ust. 4, art. 315 ust. 2, a także art. 315 ust. 2 w zw. z art. 322 ust. 1 P.w.s.n. „poszerzają” grono osób mogących podjąć się obrony z urzędu. Należy więc stanąć na stanowisku, że żaden z tych przepisów nie może być rozumiany jako ograniczający zakres aktywności zawodowej przedstawicieli obu zawodów prawniczych, tj. adwokatów i radców prawnych. Każdy z nich wykonuje bowiem zawód, który – w myśl art. 4 ust. 1 Prawa o adwokaturze³⁵ oraz art. 4 ustawy o radcach prawnych³⁶ – polega na „świadczeniu pomocy prawnej”. Nawet jeśliby uznać, że występowanie przed organami dyscyplinarnymi nie zostało literalnie wymienione przez art. 4 ust. 1 ustawy Prawo o adwokaturze oraz art. 6 ust. 1 u.r.p., to przecież każdy z tych przepisów wymienia jedynie przykładowe formy tej pomocy, na co wskazuje użycie w nich zwrotu „w szczególności”, awizującego otwarty katalog³⁷ zagadnień tam poruszanych. Inna sprawa, że nawet taki art. 6 ust. 1 u.r.p., wskazując na możliwość „występowania (...) w charakterze obrońcy”, nie używa dopełnienia ograniczającego tę obronę do spraw *stricto* karnych.

³² Chodzi o sytuacje, w których obwiniony zagrożony jest karą wydalenia z pracy w uczelni (pkt 6), wydaleniem z pracy w uczelni z zakazem wykonywania pracy w uczelniach na okres od 6 miesięcy do 5 lat (pkt 7) lub pozbawieniem prawa do wykonywania zawodu nauczyciela akademickiego na okres 10 lat (pkt 8).

³³ Chodzi o sytuacje, w których obwiniony student zagrożony jest karą wydalenia z uczelni (art. 308 pkt 5 P.w.s.n.), natomiast obwiniony doktorant – karą wydalenia ze szkoły doktorskiej (art. 308 pkt 5 w zw. z art. 322 ust. 1 P.w.s.n.).

³⁴ Ustawa z dnia 5 lipca 1996 r. o doradztwie podatkowym (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 2117), dalej jako u.d.p.

³⁵ Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1564).

³⁶ Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 499), dalej jako u.r.p.

³⁷ Przepis § 153 ust. 3 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie Zasad techniki prawodawczej (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 283) pozwala – w razie niemożności sformułowania definicji zakresowej lub niemożności wyliczenia wszystkich elementów definiowanego pojęcia – na objaśnienie znaczenia za pomocą przykładowego wyliczenia jego zakresu. Zob. też wyrok NSA z 6 maja 2014 r., sygn. akt I OSK 338/14, Lex nr 1511183.

Nie ma żadnych racjonalnych argumentów – a tylko takimi powinien kierować się ustawodawca – przemawiających za odebraniem spraw dyscyplinarnych nauczycieli akademickich, studentów uczelni lub doktorantów adwokatom i radcom prawnym, zwłaszcza jeżeli ci sami prawnicy mogą podejmować się obrony obwinionych w każdym z pozostałych postępowań dyscyplinarnych, w tym także tych, w których obwiniony jest zarazem przedstawicielem innego zawodu prawniczego. Względy systemowe nakazują też uznać, że wymienieni w art. 293 ust. 4, art. 315 ust. 2, a także w art. 315 ust. 2 w zw. z art. 322 ust. 1 P.s.w.n. przedstawiciele środowiska akademickiego mogą być również obrońcami z wyboru. Jeśli bowiem ustawodawca uznał ich za zdatnych do pełnienia obrony z urzędu, to w identyczny sposób powinien ocenić ich kwalifikacje do pełnienia drugiej postaci obrony formalnej.

Podsumowanie

Kultywowane na gruncie ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. odesłanie do przepisów karnoprocesowych w „w zakresie nieuregulowanym w ustawie” jest działaniem optymalnym, bo też natura prowadzonych na gruncie tego pierwszego aktu postępowań dyscyplinarnego bliska jest sprawom karnym. Nie zawsze jednak własne, autonomiczne konstrukcje z ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce są rozwiązaniami trafionymi. W ślad za etapizacją postępowania w przedmiocie przewinienia dyscyplinarnego zasadne byłoby zrównanie uprawnień obronnych sprawców tego rodzaju czynów, przy czym pierwszym przykładem jest niezapewnienie prawa do odmowy wyjaśnień w sytuacji z art. 284 ust. 1 lub art. 312 P.s.w.n. Choć „wysłuchiwany” nauczyciel akademicki, student lub doktorant może milczeć, co będzie instynktowną reakcją na stan zagrożenia, ale dopiero podniesienie takiego zachowania do rangi prawa nie pozwoli na negatywną jego interpretację przez rektora i przełożenia jej na proces wymierzania kary upomnienia. Ustawodawca powinien wyraźnie się określić, czy komisję dyscyplinarną wiąże ustalenie w zakresie kary z wniosku o wydanie orzeczenia o uznaniu osoby, której czynu dotyczyło postępowanie wyjaśniające – przy spełnieniu dodatkowych warunków w postaci niewątpliwych okoliczności popełnienia przewinienia dyscyplinarnego oraz winy, jeśli takową uzgodniono w toku mediacji z pokrzywdzonym? Takie rozwiązanie stanowi bowiem swoiste *novum* na tle rozwiązań karnoprocesowych, a obecny kształt § 16 ust. 3 r.n.a. Wydaje się, że ustawodawca często zapomina o szerokim zakresie odesłania *via* art. 305, art. 320 oraz art. 322 ust. 1 w zw. z art. 320 P.s.w.n. do stosowania przepisów kodeksu z 1997 r. Gdyby było inaczej, nie powielałby na gruncie przepisów wykonawczych takich norm jak ta z § 48 ust. 6 r.n.a., gdzie jest mowa o zakazie przesłuchania mediatora „co do faktów, o których dowiedział się (...), prowadząc mediację”.

Jeśli już jednak to czyni, mógł się pokusić o poszerzenie tego zakazu na informacje pochodzące od każdego z uczestników mediacji, zamiast powielać nie najlepszy wzorzec z art. 178a k.p.k., który chroni wyłącznie informacje od oskarżonego (tu: obwinionego) i pokrzywdzonego, zapominając o innych jej uczestnikach, m.in. obrońcy lub pełnomocnika. Uściślenia wymaga wreszcie kwestia stosowanego w przepisach wykonawczych nazewnictwa, ilekroć ustawodawca – na przekór utrwalonemu normatywnie i doktrynalnie znaczeniu tego pojęcia – oczekuje złożenia przez obrońcę „wyjaśnień” (§ 45 ust. 2 r.n.a.), ale i dookreślenia, kto może być obrońcą z wyboru. Wreszcie też wyłączenie przez art. 305, art. 320 i art. 320 w zw. z art. 322 ust. 1 P.s.w.n. stosowania art. 82 k.p.k. winno pociągnąć za sobą określenie kręgu osób uprawnionych do sprawowania w toku interesujących nas postępowań dyscyplinarnych funkcji obrony. Poprzestanie na art. 293 ust. 4, art. 315 ust. 2, a także w art. 315 ust. 2 w zw. z art. 322 ust. 1 P.s.w.n. kwestię powyższą rozwiązuje połowicznie i tylko w odniesieniu do obrońców z urzędu.

Wykaz literatury

- Garlicki L., Zubik M. (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 2, 2016, Lex.
- Izdebski H., Zieliński J.M., *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, 2023, Lex.
- Łakomy K., *Status normatywny przewinienia dyscyplinarnego mniejszej wagi w reżimie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczyciela akademickiego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2023, nr 4.
- Szumilo-Kulczycka D. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do wybranych przepisów*, 2022, Lex.
- Świda W., *Prawo karne*, Wyd. PWN, Warszawa 1986.
- Ura E., *Komentarz do wybranych przepisów ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, [w:] K.W. Baran (red.), *Akademickie prawo zatrudnienia. Komentarz*, 2020, Lex.
- Woźnicki J. (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, 2019, Lex.

Summary

Selected problems of the proceedings in the case of having disciplinary liability against academic teachers, students and doctoral students

Keywords: right to defence, disciplinary proceedings, academic teacher, student, PhD student, accused, defender, criminal proceedings, formal defence, substantive defence.

The text is devoted to the analysis of provisions contained in the Law on Higher Education and Science concerning the position of academic teachers, university students, and doctoral students facing disciplinary charges. The

purpose of this text is to analyse the solutions applicable in disciplinary proceedings and their compliance with criminal procedure solutions, as those that best satisfy the need for guarantees for the persons participating in them. The text points to the staging of disciplinary proceedings and the related heterogeneity of the legislator's approach to the status of the person against whom such proceedings are conducted. A number of institutions related to the right of defence of the accused are discussed, pointing to their connection with their criminal procedure counterparts, but also to the shortcomings of statutory solutions that may affect the effectiveness of the defence. The author notes the incompleteness of certain procedural solutions, but also the redundancy of some of them in situations where they repeat solutions from the Code of Criminal Procedure, even though the provisions of the latter code are, via Art. 305, Article 320 and Article 322(1) in conjunction with Article 320 of the Law on Higher Education and Science – are applied accordingly in disciplinary matters.